

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ: *Світло і тіні Михайла Яцкова*

Один з улюблених образів Михайла Яцкова — тінь. Він зафіксований не тільки в назві його останнього роману («Танець тіней», 1916–1918 роки) — тіні тлумляться в його повістях і новелах; тіні життєвих виборів тяжіють над його долею; тінь уплетена в канву письма не тільки як метафора чи символ, а й структурно, адже його проза тяжіє до нюансів і півтонів, вона стилістично неоднорідна, фрагментарна й енігматична. Тінь — це шпарина між світами, лакуна між категоріями, те, що на межі, що — між життям і смертю, світлом і темрявою, буквальною й метафорою. Тінь — це непевне, нестале, неокреслене, ілюзорне. Тінь — це світ, приступний лише органам чуттів, а отже, засадничо оманливий, якщо скористатися платонівською алегорією печери.

Крім іншого, образ тіні дуже точно характеризує динаміку світоглядних зрушень межі століть і постання нової епохи. Великий антипозитивістський злам зумовлений появою мислителів, що окреслили профіль ХХ століття, — це Фрідріх Ніцше, Зигмунд Фройд і Карл Маркс. Ніцше поставив під сумнів релігійні й етичні підвалини європейської культури, Фройд і Маркс розхитали картезіанське уявлення про людину як про автономне, індивідуальне Я, показавши вплив несвідомих вимірів психіки, а також соціальних факторів. Домінування раціо, світоглядний

оптимізм, віра в прогрес і сцієнтизм западають у тінь, відходять у минуле разом з ХІХ століттям. На яв виходить те, що досі було в тіні: безпосередній досвід та інтуїція, завдяки яким осягається реальність; не контрольовані свідомістю глибини людської психіки, що впливають на мову та поведінку; це, своєю чергою, породжує відчуття глибокого песимізму, несталості, непевності й катастрофізму, що згодом поглибиться в міжвоєнний період. Саме такими є філософсько-естетичні підвалини європейського модернізму — мистецтва, як зазначає Соломія Павличко, «засадничо неміметичного», адже «в модернізмі наративні і логічні моделі поезії змінилися сугестивними, амбівалентними образами й символами», а «традиційні наративні структури й причинно-наслідкові моделі оповіді в прозі відступили перед зображенням хаотичної й проблематичної природи суб'єктивного досвіду».

Напруга між позитивізмом і модернізмом не оминула й тогочасну українську літературу. Саме реакція критиків на появу творів, написаних у новій стилістиці, увиразнила вододіл між народництвом, що обстоювало утилітарну роль літератури й спиралося на усталені стильові й наративні моделі, і модернізмом, що виходив із концепції чистого мистецтва й був представлений множиною стилів: символізмом, неоромантизмом, імпресіонізмом, декадансом. Ще однією точкою напруги між народництвом і модернізмом була концепція адресата: головним читачем літератури народництво мислило селянина, натомість модерні тексти орієнтувалися на інтелігенцію. Аналізуючи програмовий в окресленні нових тенденцій в літературі документ — доповідь Лесі Українки «Малорусские писатели на Буковине», виголошену

1899 року в Київському науковому товаристві, — Соломія Павличко звертає увагу на дуже важливі речі. Леся Українка не тільки вживає слово «нація» на противагу до «народу», а й відмовляється отожднювати «народ» із «селянством», вважаючи, що «народові (який вона розуміла в сенсі нації) народництво не потрібне».

Перебіг літературного процесу межі століть не позбавлений парадоксів. Головним ідеологом народницької літературно-критичної думки наприкінці ХІХ століття був Іван Франко — він нещадно критикував поетичне угруповання «Молода муза», до якого належав і Михайло Яцків. Проте своєю невтомною перекладацькою працею він спричинився до розширення горизонтів української літератури, а його збірка «Зів'яле листя» (1896) засвідчила появу модерністських тенденцій у тогочасній поезії, на що звернув увагу Василь Щурат у статті «Літературні портрети. Д-р Іван Франко» (опублікованій у журналі «Зоря» того ж 1896 року). Своє обурення тим, що його назвали декадентом, Франко висловив поетично — «Я декадент? Се новина для мене!». Не менш палким противником нової естетики був Сергій Єфремов, що у статті «В поисках новой красоты» (надрукованій у журналі «Киевская старина» 1902 року) назвав заклик Миколи Вороного до укладання альманаху на нових естетичних засадах маніфестом українського модернізму. Альманах «З-над хмар і долин», що вийшов 1903 року, Соломія Павличко називає еkleктичним, а новонароджений напрям — кволим: глибинна суперечність полягала в тому, що Вороний «не хотів ламати реалістично-моралістичну традицію, а прагнув поряд з нею і навіть на її фундаменті створити щось нове, не маючи достатньо чіткого

уявлення про те, яким мало бути це нове». Не менш критично дослідниця відгукується і про поезію «Молодої музи» — попри те, що представники угруповання оновили тематичний спектр тогочасної лірики, вироблення нової мови не відбулося, і поезія залишилась риторичною і декларативною: «молодомузівці» застосовували «старі слова, стару метрику, старі, часто фольклорні кліше. Нерідко писалось про нещасливу любов мовою й метром "Лиса Микити". Не допомогла навіть екзотика Карманського, коли на зміну тополь і смерек у його віршах з'явилися пальми, мірти й асфоделі». Оці нюанси, які полягали в розходженні естетичних позицій і літературної практики, намірів і текстів, варто враховувати при спробі зрозуміти Михайла Яцкова.

Свого часу Агнешка Матусяк, характеризуючи прозу Яцкова, назвала її химерною, уживши це слово як термін, а не як метафору — в мистецтві кінця ХІХ — початку ХХ століть «химера створює ілюзію сполучення, або ж погодження протилежностей».

Саме химерну колажність Яцкового письма, що поєднує елементи модерності і традиції, польська дослідниця вважає ключем до прочитання його текстів: з одного боку, прагнення до нових горизонтів письма, з другого — неподолана залежність від усталених стильових норм.

Микола Ільницький зазначає, що Яцків «завжди перебував на стильовому перехресті між реалізмом і модернізмом, і ці два стилі постійно взаємодіють між собою». Ця двоїстість відчутна й тоді, коли ми говоримо про життєві вибори Михайла Яцкова — тоді вона окреслюється як напруга